

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA KONTRAST OBRAZLAR

Kadirova Saida Maxsudovna

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Ellikqal'a filiali
Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasida assistent o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada kontrast obrazlarning nazariy asoslari, O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov she'riyatida bu usulning ko'rinishlari va tahliliy xulosalari shaklida bayon etiladi. Tadqiqot shoirning o'ziga xos poetik mahoratini ochib berish, uning falsafiy mushohadalari va ma'naviy-axloqiy qarashlarini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kontrast, tazod, oksimoron, falsafa, ezgulik, yovuzlik.

Abdulla Oripov o'zbek she'riyatining eng yirik namoyandaligidan biri bo'lib, uning ijodida badiiy tasvir vositalaridan foydalanish mahorati alohida e'tiborga loyiqdir. Shoirning she'rlarida kontrast obrazlar tizimi alohida poetik uslub sifatida ajralib turadi. Kontrast obrazlar — mazmun va shakl jihatidan o'zaro qarama-qarshi xususiyatlarga ega bo'lgan badiiy timsollar bo'lib, ular o'quvchida kuchli estetik ta'sir uyg'otadi. Abdulla Oripov she'riyatida bu usul turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Shoir bahor va kuz fasllari, yoshlik va keksalik, poklik va razolat, umid va umidsizlik kabi tushunchalarni qarama-qarshi qo'yib, inson hayotining murakkab falsafiy mohiyatini ochib beradi. Bu obrazlar lirik qahramonning ichki kechinmalarini chuqurroq ifodalashga xizmat qiladi.

Adabiyotshunoslikda kontrast obraz tushunchasi o'zaro zid xususiyatlarga ega bo'lgan badiiy timsollarni ifodalash uchun qo'llaniladi. Bu usul badiiy asarda estetik zavqni oshirish, asar mazmunini yanada chuqurlashtirish va o'quvchiga kuchli ta'sir o'tkazish maqsadida ishlatiladi. Kontrast obrazlar ba'zan "tazod" (zid qo'yish) va "oksimoron" (zid ma'noli so'zlarning birikishi) san'ati bilan bog'lanadi. Bu usullar ham kontrast obrazlarning ifoda shakllarini boyitadi. Adabiyotshunoslar kontrast obrazlarni she'riy ifoda ta'sirchanligini oshiruvchi vosita sifatida ko'rib chiqadilar. Bu usul asar voqealari orasidagi ziddiyatni ko'rsatish, hayotiy falsafani ochib berish va o'quvchida estetik kechinmalar uyg'otishda asosiy o'rin tutadi.

Abdulla Oripov ijodida kontrast obrazlar hayotning ikki qutbini aks ettiruvchi o'xshash va o'xshamagan tasvirlar orqali ifodalanadi. Shoir asarlarida nafaqat ijobiy va salbiy xulqlar, balki insonning ichki kechinmalari,

ruhiy ziddiyatlari, tabiatning mavsumiy o'zgarishlari ham kontrast asosida tasvirlanadi. A.Oripovning she'riyati asosan milliy va insoniy qadriyatlarni o'zida aks ettirganligi sababli, kontrast obrazlar bu qadriyatlarni ochib beruvchi vositaga aylanadi. Adabiyotshunoslikda kontrast obrazlar usuli o'zaro qarama-qarshi xususiyatlarga ega bo'lgan timsollarni ifodalash orqali o'quvchiga chuqur estetik ta'sir o'tkazish vositasi sifatida tan olinadi. Kontrast obrazlar asar voqealari orasidagi ichki ziddiyatni ochib berish, falsafiy mushohadalarni chuqurlashtirish va insoniyat uchun dolzarb bo'lgan ma'naviy-axloqiy muammolarni yorqin aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. Abdulla Oripov ijodida kontrast obrazlar asosan insonning ichki kechinmalari, tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlar, hayot va o'lim, ezgulik va yovuzlik, sadoqat va xiyonat singari qarama-qarshiliklarni ifodalashda qo'llanilgan. Bu usul shoirning she'riy tasvirlarini yanada chuqurlashtiradi, o'quvchiga ta'sir o'tkazadi va ma'naviy mushohada qilishga undaydi. Misol sifatida shoirning "Kuz manzaralari" she'rida kuz va olov obrazlari o'rtasidagi kontrastni ko'rsatish mumkin:

"Bog'larda xazonlar yonadi lov-lov,
Do'stlarim, bu kuzning barglari emas,
Mening yuragimdan to'kilgan olov."

Bu she'rda kuz – tashqi dunyoning tabiiy ko'rinishi bo'lsa, olov – insonning ichki dunyosidagi iztirobning ramzidir. Bu qarama-qarshi obrazlar o'rtasidagi ziddlik orqali shoir nafaqat tabiatdagi o'zgarishni, balki insonning ichki kechinmalarini ham ifodalaydi. Bu jihat A. Oripov she'riyatining falsafiy mohiyatini ochib beradi.

Shoir she'rlarini chuqur mushohada qilish shuni ko'rsatadiki, u o'z ijodida turli xil qarama-qarshi obrazlar tizimidan foydalanadi. Masalan, bahor va kuz fasllari o'rtasidagi qarama-qarshilik o'zbek she'riyatida keng qo'llaniladi. Bahor – yoshlik, umid va yangilanishning ramzi bo'lsa, kuz – keksalik, nadomat va xotimaning timsolidir. Bu qarama-qarshilik A. Oripov she'riyatida inson hayotining ma'nosini ochib beruvchi usul sifatida qo'llaniladi. Bahor va kuzning bu ifodasi inson hayotining boshlanish va tugash bosqichlarini aks ettiradi.

A. Oripov ijodida axloqiy tushunchalar o'rtasidagi kontrast obrazlar keng o'rin olgan. "Dunyoni qizg'anma" she'rida "men" va "sen" obrazlari bu tushunchalarni ifodalaydi. "Men" halollik, pokizalik va ma'naviy komillik timsoli bo'lsa, "sen" xudbinlik, hasadgo'ylik va razolatning ramzi sifatida tasvirlanadi.

"Dunyoni qizg'anma mendan, azizim,

Men sening ko'changdan o'tmasman zinhor."

Bu she'rda "men" va "sen" obrazlari o'zaro qarama-qarshi timsollarni ifodalaydi. Shoir "men"ning butun borlig'i, ma'naviy yo'li "sen"dan farqli ekanligini ta'kidlaydi. Bu usul orqali shoir insonning ichki dunyosidagi axloqiy ziddiyatni ko'rsatadi. Falsafiy kontrastlar esa A. Oripov she'riyatida hayotning murakkab falsafasini ochib berish maqsadida qo'llaniladi. "So'nggi urush" she'rida "Bir soch tolasiga bog'langan shamshir" obrazi hayot va o'limning qanchalik nozik chiziqda turganligini ko'rsatadi. Bu misra o'quvchida hayotning o'tkinchiligi haqidagi falsafiy mulohaza uyg'otadi. Ushbu obrazning falsafiy mohiyati shundan iboratki, insonning hayoti go'yo nozik to'qimaga bog'langan va har bir on xavf ostida. Bu kabi obrazlar hayot falsafasi haqida mushohada qilishga undaydi.

Kontrast obrazlarning A. Oripov ijodida ishlatilishida tazod va oksimoron kabi badiiy san'atlar muhim o'rin tutadi. Tazod – bu ikki qarama-qarshi tushunchani bir she'r matnida qarama-qarshi qo'yish bo'lsa, oksimoron – bir-biriga zid tushunchalarni bir ifoda doirasida keltirishdir. Tazod asosan antonimlar asosida shakllanadi. Shoir o'z she'rlarida hayot va o'lim, baxt va g'am, poklik va razolat singari tushunchalarni tazod asosida ifodalaydi. Misol sifatida "Tog'day og'ir yukni kaffiga olib, qushday yengil bo'lib yuradi shoir" misrasini keltirish mumkin. Bu misrada "tog'day og'ir" va "qushday yengil" tushunchalari o'zaro ziddiyatli bo'lsa-da, ularning o'zaro aloqasi orqali shoirning ichki dunyosi ochib berilgan. Oksimoron – bir-biriga zid tushunchalarning bir ifoda doirasida keltirilishi. Misol sifatida "shirin zahar" yoki "juldur qismat" kabi iboralarni ko'rish mumkin. Bu iboralar o'quvchining diqqatini jalb qilib, tahlilga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Oripov ijodida kontrast obrazlarning o'rni va ahamiyati katta. Bu usul shoirning lirik kechinmalarini, hayot falsafasi va ma'naviy mushohadalarini chuqurroq ifodalashga imkon beradi. A. Oripov she'riyatida kontrast obrazlar orqali hayot va o'lim, ezgulik va yovuzlik, bahor va kuz, iymon va xiyonat kabi tushunchalarning ziddiyati badiiy tasvirlanadi. Bu esa shoirning o'ziga xos poetik uslubini ochib beradi. A. Oripov ijodi orqali o'zbek she'riyati milliy falsafa, inson va tabiat munosabatini badiiy talqin qilishda yangi qirralarga ega bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI;

1. Afoqova N. Abdulla Oripov lirikasida badiiy san'atlar: Filol.fan.nomzodi...dis. –Toshkent : 1997. –B. 142 .
2. Ashurova G. Abdulla Oripov she'riyatida an'ana va badiiy mahorat (obraz, g'oya va tasvir). Filol.fanlari nomzodi.....diss. avtoref.- Toshkent : 2008, -B. 26.
3. Aristotel. Poetika. Toshkent: “Adabiyot va san'at nashriyoti”, 1980. – B. 149.
4. Begimqulov D. She'riyatimiz yulduzi. // Abdulla Oripov. Tanlangan asarlar. 4 jildlik, 1 jild. –Toshkent : 2000.-B.432.
5. Vohidov R, Hoshimova M. She'riyat - shoir yuragi. Toshkent:“Fan”, 1987. -B. 68.
6. Jabborov I. Abdulla Oripov she'riyatida tarixiy shaxs talqini. - Toshkent: Fan, 2008. –B. 100.
7. Yo'ldoshev B. Qashqadaryo badiiyati. Toshkent: "Sharq" NMK, 1998.- B. 464.

